

La ‘Mitologia dels Països Catalans’, la gran eina per a descobrir la nostra cultura més ancestral

Autor: Sebastià Bennassar
Data de publicació: 02-10-2023

Daniel Rangil i la il·lustradora Laia Baldevey són els autors del llibre revelació d'aquesta darrera primavera.

Moltes vegades, quan sentim la paraula mitologia, el primer que ens ve al cap són els déus olímpics, els herois enfrontats a la guerra de Troia i tota mena de monstres, com ara la Medusa, el Kraken i la Quimera. També, és clar, el cavall alat Pegàs, els centaures o les amazones. En aquest sentit, els grecs fa quasi tres mil·lennis que ens passen la mà per la cara, i a més, al llarg del temps (i en part gràcies a la indústria cinematogràfica amb la factoria Marvel al capdavant) ens han arribat unes altres mitologies, com ara la nòrdica i la germànica, tan influents, i, per una altra banda, en llibres com El senyor dels anells i tantes històries més de fantasia èpica. A casa nostra també en tenim, de mitologia, potser no tan lluïda i potent com la figura de Perseu, el minotaure o Zeus convertit en qualsevol cosa imaginable per seduir donzelles, però sí igual d’apassionant si ens prenem la molèstia de conèixer-la una mica.

I això és el que pretén el llibre Mitologia dels Països Catalans, de Daniel Rangil, publicat per Efadós, un llibre que va aparèixer al novembre, del qual ja s’han hagut de fer tres edicions i que va ser una de les obres més buscades per Nadal. Tota una proesa per a un llibre d’antropologia, que no solen ser, precisament, els més venuts. L’obra, tot s’ha de dir, és una joia que va molt més enllà del seu contingut (que també és de pinyol vermell) gràcies a les il·lustracions de la Laia Baldevey, que ara com ara és una de les il·lustradores literàries més interessants del país.

Rangil ha esmerçat molts anys en aquest projecte, que serveix per a fixar els orígens de molts mites de casa nostra, explicar-ne les fonts i els orígens i contribuir així al seu coneixement en un moment en què van desapareixent a marxes forçades els darrers transmissors orals d’aquestes tradicions i correm el risc molt real de perdre tot aquest corpus cultural que ens conforma com a poble.

Així doncs, pel llibre hi desfilen personatges com ara Otger Cataló i els Nou Barons de la Fama i el comte Arnau; éssers com les ànimes en pena, Sant Valentí, els follets casolans, els menairons i més follets diminuts, gegants, ogres i en Puigmal, el Gegant de la Neu, Nonell, el ieti català, dracs i serpents, el Carmançó, el dimoni, el dimoni Cucarell, l'home la Mar; animals com ara el bocarrot, el simiot, el pare llop, l'ós i el peix Nicolau; espais de geografia fantàstica; i tot de figures femenines, com ara la sirena, les dones d'aigua, la dama blanca, la Molsosa, la Pesanta, la Moreneta i la bruixa. Rangil ens proporciona la seva relació d'informants i també la nombrosa bibliografia consultada.

El llibre arriba en un moment molt important, el de la pràctica desaparició de les fonts orals. Avui dia és pràcticament impensable de poder imaginar tot un seguit de folkloristes recorrent el país a la recerca de totes aquestes llegendes i mites de la mateixa manera que feren alguns dels grans prohoms de la Renaixença o, més modernament, mossèn Alcover a Mallorca –encara avui és imprescindible el tresor que constitueixen els 24 volums de Rondaies mallorquines d'en Jordi d'es Recó– o el savi Enric Valor al País Valencià, i, per descomptat Joan Amades, una de les fonts més importants gràcies a tots els seus treballs.

Ho explica molt bé l'historiador Agustí Alcoberro en el pròleg del llibre: "El conjunt de coneixements i relats que formen aquest magnífic recull de Daniel Rangil ens remet a la saviesa popular i a la cultura pagesa: dos conceptes en franca regressió (de fet, en perill d'extinció) a l'Europa del segle XXI. És ben cert que la pagesia avui, com tothom, aprèn i practica una cultura urbana, des de l'escola i els mitjans de comunicació fins a les noves formes de socialització virtual (tot un oxímoron, certament). Per això, els darrers vestigis del vell saber resten ja només a les mans de les generacions més granades." Alcoberro també diu: "Llegir aquesta obra és una experiència i un goig. El lector hi trobarà relats i personatges més i menys coneguts, però també comentaris i reflexions d'interès sobre el seu origen i la seva evolució i comparacions amb uns altres cicles populars. Al cap i a la fi, podrà acostar-se a un món que es clou des de la doble perspectiva de la història i el mite."

Rangil mateix ens dóna algunes pistes sobre la seva feina en la introducció del volum: "Nosaltres tenim una mitologia, per una banda, més desdibuixada per l'oblit i, per tant, més pobra en detalls, però per una altra, amb un regust més fidel als temps remots de quan va néixer; tenim unes històries no filtrades pel talent de l'escriptor, amb un estil més d'estar per casa. Els nostres personatges mitològics han sobreviscut camuflats dins de rondalles (Joan de l'Ós), llegendes (dones d'aigua), costums (el bocarrot) o creences (la Pesanta) i no pas en relats qualificats pròpiament com a mitològics."

L'autor de Mitologia dels Països Catalans també ens explica: "Aquest llibre, fruit d'una recerca començada el 1990, és com una ceba que ha anat fent capes durant trenta anys, en què he aplegat els éssers més significatius de la nostra mitologia, cercant els seus orígens remots i les connexions amb les mitologies d'arreu del món. Tot i que he volgut abraçar l'àmbit dels Països Catalans, sé que la part principatina hi té un pes més gran, perquè és on pesa més la tradició de recerca, la demografia i la recerca de l'autor. He descrit els personatges a partir del que ens han transmès els nostres folkloristes, agafats de testimonis orals, i dels que he pogut arreplegar jo mateix, i he fugit de la temptació d'aplicar-hi el filtre de l'escriptor per tal que arribessin al lector en la versió més fidel a allò que el poble creia."

El text explica amb el màxim de criteri científic, però amb voluntat d'arribar al gran públic, cadascun dels mites recollits. Si ens aturem al primer, per exemple, el d'Otger Cataló i els Nou Barons de la Fama, Rangil ens explica que l'any 732 el cavaller germànic d'alt llinatge Otger Gotlant, conegut com a Otger Cataló, perquè era el nom del seu castell d'Aquitània –regió que governava en nom del rei franc– s'encaminà cap a Catalunya per combatre els moros amb un exèrcit de 25.000 homes. L'acompanyaven, agrupats de tres en tres, els Nou Barons de la Fama: Montcada, Pinós i Mataplana, Cervera, Cervelló i Alemany, Anglesola, Ribelles i Erill, i molts cavallers i gentilhomes més. Les seves aventures, enfrontaments i ràtzies contra els moros els explica succintament Rangil, però el més interessant és quan explica per què i com aquesta llegenda agafa cos.

"Si estava consolidat de feia segles el relat sobre el naixement de la nació catalana, amb un text antifranc i Guifré el Pilós afermant la sobirania pròpia, com és que al segle XV triomfa un nou relat pro-franc i en què l'heroi no és el comte de Barcelona sinó els Nou Barons de la Fama? Coll i Alentorn ho investigà a fons i arribà a la conclusió que la primera versió fou escrita el 1418 per Pere Tomic, cavaller vinculat a les baronies de Pinós i Mataplana. Tomic exalçà en les seves obres literàries la noblesa catalana en contraposició amb la monarquia absoluta vinguda de Castella. Si es donava per bona la versió per sobre l'origen de Catalunya del relat d'Otger Cataló, els mèrits se'ls repartien els Nou Barons, corresponents a nou llinatges nobles encara vigents quan escriu el text. Desapareix l'hostilitat vers els francesos, desapareix la preeminència del comte de Barcelona i situa tots els llinatges en una categoria semblant." El motiu, tal com explica, és, just després del Compromís de Casp, reivindicar les opcions a regnar a Catalunya de qualsevol d'ells per sobre de Ferran d'Antequera.

Així doncs, una demostració més de fins a quin punt els mites i les llegendes sorgeixen i reapareixen quan més els

necessitem. Amb aquest llibre es fixen els més importants del nostre país i s'obre la porta a la seva pervivència per molts anys més. Que no és poca cosa.

Sebastià Bennassar

Podeu llegir l'article original a través del següent enllaç:
https://www.vilaweb.cat/noticies/mitologia-paisos-catalans-gran-eina-descobrir-nostra-cultura-mes-ancestral/